

FILMIDRAAMATEHNIKA III

OLEV REMSU

(*Algus TMK 2004, nr 2 ja nr 7*)

Müütidesse suhtume üldse positiivse eelhoiakuga, seetõttu on enneolematute müütide väljamõtlemine suurim, mida looja teha saab. Meie kultuuriruumis troonib Jeesuse loost veelgi enneolematum ja ehk ainult pisut vähem mõjukas lugu, nimelt Oidipuse lugu.

Meenutame. Oraakel ennustab, et Oidipus tapab oma isa, abiellub kuningaks saades oma emaga, sigitab temaga oma tütre-d-õed, pojad-vennad. Nõnda juhtubki!

Uskumatu? Kas keegi suudaks midagi fantastilisemat välja mõelda? Kas keegi on kunagi kuulnud, et midagi sellist oleks juhtunud tema tutvuskonnas? Ja ärge arvake, et antiikaja inimesed olid meist erinevad, tapsid oma isasid ja magasid oma emadega. Aga kuna keegi tegelastest ei ole süüdi, kuna tegemist on müüdigaga, siis ei vaagi me seda lugu võimalik – võimatu kaalul.

Näidendiski tekib küsimus: ehk põhjustas kogu tragöödia hoopiski oraakel – oleks ta vaikinud, poleks kuningas käskinud tappa oma poega Oidipust ning poeg ei oleks hiljem tapnud täiesti juhuslikult ja teadmatult oma kuningast isa ega abiellunud tolle kaasa, oma emaga ja nii edasi ja nii edasi.

See probleem on omaette loogiline vigur, nagu ühe poolega pind, nõndanimetatud Möbiuse leht, kuna oraakli vaikimise puhul ei teaks me, kas midagi oleks juhtunud või ei oleks juhtunud, teaksime ainult, et me ei tea. Ja jumal tänatud, et oraakel ei vaikinud, nüüd on Sophoklese „Kuningas Oidipus” juba üle kahe tuhande aasta iga korraliku teatri repertuaaris, ja kes julgeks siinjuures selles loos kahelda, ehkki Sophokles ei tegele meie veenmiseks Oidipuse ka-

rakteri avamisega?

Sigmund Freud nimetas oma psühoanalüüsiteoorias ühe nähtuse Oidipuse kompleksiks, ja nii on mitteusutavast Oidipuse müüdist saanud koguni üks kõige suuremaid filmikunsti mõjutajaid üldse (Hayward, lk 47). Jeesus on kõrgeks autoriteediks kõigile inimestele, Oidipus kultuuritegelastele.

Mida lähemal on teema meile ajas ja ruumis, seda umbusklikumaks me muutume. **Aleksandr Rogožkin** jutustab meile oma filmis „**Kukuška – Kukulind**” (*Kukuška*, 2002, sts **Aleksandr Rogožkin**) tõepoolest enneolematut lugu: soomlased aheldavad Jätkusõja ajal oma surmamõistetud sõduri Veikko ketiga kaljurahnu külge, panevad talle selga veel Saksa mundri, annavad talle optilise sihikuga vintpüssi, suure jao toitu, kõvasti viina ja hulga laskemoona. Las ta tulistab seal eikellegimaal snaiprina venelasi, kuniks ta avastatakse ja venelased soomlaste poolt langetatud surmaotsuse täide viivad. Uskumatu, eks ole? Kas see on fakt, kas see on ikka ajaloost võetud? Oleks, et niisugune asi juhtuks kuskil Ladina-Ameerikas või Jaapanis, aga siinsamas, demokraatlikus Soomes? Oleks, et niisugune asi oleks juhtunud Prantsuse-Preisi sõjas või Karl XII ajal, aga ainult mõnikümend aastat tagasi?

Mina ei tea, kas juhtumil on ajaloolist tõepõhja või ei ole. Ma tean, et nii mõnigi esteet võiks mind hurjutada, mis sa tosid, mis läheb tõde kunstile korda, aga minu meel nõuab ikkagi selgust. Mis hea eest peaks üks surmamõistetut veel oma surmamõistjate eest sõdima, et vaenlane surmanuhtluse kiiremini teoks teeks? Ma olen mõnelt inimeselt küsi-

„Hiroshima, mu arm”, 1959.
Režissöör
Alain Resnais.
Eiji Okada ja
Emmanuelle Riva.

nud, just nendelt, kes ajaloost mööda ei ole käinud. Ja teate mis! Eestlased, kes soomlastesse sümpaatiaga suhtuvad, ei usu soomlaste poolt niisugust sigadust, venelased peavad asja võimalikuks.

Muuseas, ka filmist ei saa me kinnistust oma kahtlustele. Rogožkini viga seisneb selles, et ta ei püüagi meid veenda detailidega Mihhalkovi kombel, tema paneb meie ette pauhti! pretsedenditu loo, ei hoolitse meie eest, ei huvitugi sellest, kas jääme uskuma või mitte. Oi, kuidas Mihhalkov meid poputas, peasi, et meid veenda, ja see meeldis meile! Mihhalkov pidas meist ju lugu! Ent Rogožkin ei hoolitse meie eest.

Tema Veikko hakkab siiski käituma tõepäraselt situatsiooniloojaka järgi, ei tulista venelasi, ainult sihhib. Venelase Psoltõ (Ivani) surmamõistmine ei ole stalinistliku Nõukogude Liidu olusid tundvale inimesele eriti ootamatu, aga päris huvitav oleks teada, kas keskmine soomlane jääb uskuma, et inimene võidakse maha lasta luuletamise pärast? Ja mida arvab sellest näiteks Lääne inimene?

Rogožkini loo enneolematu seisneb veel selles, et ta viib kokku kaks omade poolt surmamõistetut verivaenlast, soomlase ja venelase, paneb nad armuma ühte naisesse, saamitari, laseb vene-

lasel soomlast paar korda rünnata, sätib kolm umbkeelset koos elama. Ehk on veidi liiale mindud, enneolematu üle-aru kuhjatud? Müüdi puhul mitte, realistliku loo puhul on kahtlemata tegu liigse hüperboolitsemisega. Kõrvutage seda lugu Jeesuse ja Oidipuse lugudega! Rogožkini lugu ongi ehtne müüt, ent lahendatud realistlikus võtmes, mille tõttu tekivadki küsitavused. Müüdi pärasus lööb täies õites särama alles finaalis, mil saamitar kaksikud pojad sünnitab ning paneb neile nimeks Veikko ja Psoltõ. Ja silmapilk on haihtunud meie tõetruuduse vajadus ja umbusk.

Olenemata kellegi religioossusest, peame tunnistama, et müüdid ei mõju meile mitte nende sisu, vaid struktuuri tõttu, neis peituva draamaskeemi tõttu. Dramaturgia on see, mis muudab usutavaks lood Jeesusest, Neitsi Maarjast, Buddha ja Muhamedist. Usklik inimene on tegelikult draamalebene inimene.

Müütide vähemad vennad on anekdoodid ja muinasjutud. Anekdootide puhul on meil tegemist harilikult päris palja draamajutustuse skeletiga, ja see on põhjus, miks need meil hästi meeles püsivad. Muinasjuttudele on pisut rohkem liha juurde kasvatatud, ent müüti meenutatav struktuur vaatab nende seest puhtalt välja.

Punamütsikese teekond läbi metsa on dramaatiline? Ja mis siis seda pingestab? Muudkui üks äkki... äkki... äkki... Ootamatu pööre ootamatu pöörde järel, üllatus üllatuse järel. Vahelduvad oht ja pääsemine, õnnetus ja õnn, mis ongi iga müüdi sisu. Muuseas, **Vladimir Menšovi** kuulus film „**Moskva pisaraid ei usu**“ (*Moskva slezam ne verit*, 1979, sts **Valentin Tšernõhh**) põhineb vene muinasjutul „Kolm kaunitari pakaselisel ööl tulevikku katsumas“. Kas keegi usub, et naine võib leida neljakümneselt endale õige mehe, kes teeb ta õnnelikuks? Ei usu, kuigi tahaks õudselt uskuda! Ja „Moskva pisaraid ei usu“ veenab meid, et see on tõsi. **Jean Cocteau** lavastas peamiselt muinasjutte ja müüte, tegi seda laval ja ekraanil nõnda edukalt, et sai surematuks, tähendab Prantsuse Akadeemia liikmeks.

Hiroshima tragöödia on enneolematu? On. Me ei lahka siin küsimust, kes on selles süüdi, meie poliitilised hoiakud võivad **Alain Resnais'** Ameerikavastasusega sobida või mitte, sel pole suurt tähtsust, see ei muuda midagi loo erakordsuses. Igatahes on stsenaarist **Marguerite Duras** ja režissöör **Alain Resnais** teinud tuumarünnakust vapustava filmi nimega „**Hiroshima, mu arm**“ (*Hiroshima mon amour*, 1959).

Pommi viskamine Jaapani linnale on peategelaste vaatevinklist sündmus, mis mitte kuidagi ei olene nendest. Aga plahvatuse koletud tagajärjed on tegevustikku põimitud mäluassotsiatsioonide kaudu, ja need tulenevad otseselt karakteritest.

Kasvatada inimesi toiduks masinatele, inimene kui energiaallikas arvutitele... Maatriksisse ühendatud inimesi kasutatakse kui neuronarvutit riistvara jaoks filmis „**Matrix**“ (*The Matrix*, 1999). Küüniline, aga selgub, et isegi ulme maailmas on võimalik veel midagi uut välja nuputada... Veel on peetud „**Matrixit**“ enneolematuks selle poolest, et

film on tajumatust ja seletamatust objektist, ometi nõuab draamateooria eelkõige selgust (Graham Roberts ja Heather Wallis, lk 242). Ent vennad **Andy** ja **Larry Wachowsky** on kummalisel kombel suutnud sellegi asjaolu enda kasuks pöörata, nimelt on tekkinud hiigelarmee „**Matrixi**“ seletajaid, täpselt samuti nagu piibli lahtimõtestajaid. Lööge ot-singuribasse „**Matrix**“ ning te leiate tuhandeid lehekülgi maatriksi filosoofiast, ka üks ajakirja „**Vikerkaar**“ number on sellele teemale pühendatud. Enneolematu resultaat!

Peenutsejad ja dekadendid on lugu ikka alahinnanud, enneolematut lugu pidanud lausa vaataja-lugeja petmiseks, haneks tõmbamiseks. Kui hakata mõtlema, siis kõik Shakespeare'i näidendid on enneolematud lood.

Ärge kartke sensatsiooni! Fjodor Dostojevski paneb „**Kuritões ja karistuses**“ Raskolnikovi kirvega liiakasuvõtjat protsendivanamoori tapma. Lev Tolstoi laseb Anna Kareninal rongi alla hüpata. Raudtee ühendas tollal Venemaal ainult Peterburit ja Moskvat, enamikul Tolstoi lugejail ei olnud õrna aimugi, mis asi on rong, meie aja Tolstoi peaks laskma abielurikkujal hüpata kosmoseraketi starditulle, niimoodi suudaks ta publikut üllatada (Mitta, lk 14).

(*Järgneb*)

Kasutatud kirjandus:

Sophokles. Kuningas Oidipus. Tõlkinud Ain Kaalep ja Ülo Torpats, kommenteerinud Anne Lill ja Ain Kaalep. „**Avita**“, Tallinn, 1998.

Susan Hayward. Key Concepts in Cinema Studies. „**Routledge**“, London and New York, 1996.

Aleksandr Mitta. Kino meždu adam i rajem. „**EKSMO-PRESS**“, Moskva, 2002.

Graham Robert and Heather Wallis. Key Film Texts. „**Hodder Headline Group**“ and Oxford University Press, London and New York, 2002.